

Prof. dr hab. Andrzej Markowski
Dr hab. Iwona Burkacka
Dr Barbara Pędzich

RAŻĄCE BŁĘDY JĘZYKOWE

Rażące błędy leksykalne, słowotwórcze i frazeologiczne

Przez **rażący błąd leksykalny** należy rozumieć takie odstępstwo od wzorcowej normy leksykalnej współczesnej polszczyzny, które odznacza się co najmniej jedną z poniższych cech:

- powoduje niezrozumiałość fragmentu tekstu, zawierającego taki wyraz,
- powoduje zrozumienie fragmentu tekstu, zawierającego taki wyraz, niezgodne z intencją nadawcy tekstu,
- powoduje powstanie połączenia wyrazowego wyraźnie naruszającego normę w zakresie łączliwości systemowej bądź normatywnej danego wyrazu,
- powoduje powstanie połączenia jawnie redundantnego.

Takie odstępstwa od normy leksykalnej powstają wskutek:

1. NIEZNAJOMOŚCI WŁAŚCIWEGO ZNACZENIA WYRAZU
 - spowodowanego jego złą interpretacją słowotwórczą, np.: *oportunistą* w zn. 'ktos stawiający opór', *spolegliwy* w zn. 'uległy' *resentyment* w zn. 'powrót uczucia', *chłopomania* w zn. 'wychodzenie chłopek za mąż'
 - przez tylko skojarzenie z pewną sferą pojęciową (np. nazwami abstrakcyjnych pojęć albo nazwami z zakresu polityki czy ekonomii) bez dokładnego rozumienia, np.: *enigmatyczny* w zn. 'związły', *dywagacje* w zn. 'rozważania', *arbitralny* w zn. 'sprawiedliwy'.
2. MYLENIA WYRAZÓW PODOBNI BRZMIĄCYCH (PARONIMÓW), np.: *bynajmniej* w zn. 'przynajmniej', *adoptować* w zn. 'przystosować', *efektywny* w zn. 'robiący wrażenie'
3. UŻYCIA WYRAZÓW SZCZEGÓLNIENIE MODNYCH (NATRĘTÓW JĘZYKOWYCH), np.: *twardy* w zn. 'niepodważalny' (*twardy dowód*), *zabezpieczyć* w zn. 'zagwarantować' (*zabezpieczyć środki*), *implementować* w zn. 'wdrażać' (*implementować przepisy*)
4. NARUSZENIA ŁĄCZLIWOŚCI LEKSYKALNO-SEMANTYCZNEJ WYRAZU:
 - przez naruszenie łączliwości kategoryjnej lub normatywnej np.: *odnieść klęskę*, *bohaterowie objawili się*, *całkowicie zakochany*, *pokonać podróż*, *cechy wygasają*
 - przez powstanie jawnych pleonazmów, np.: *znów powrócić*, *pojedyncza jednostka*, *okres czasu*, *kontynuować dalej*.

Przez **rażący błąd słowotwórczy** należy rozumieć nowy wyraz powstały niezgodnie z regułami tworzenia neologizmów w polszczyźnie:

- niezgodny z modelem słowotwórczym akceptowanym w normie wzorcowej, np.: *kontyg* 'weekend'
- utworzony niewłaściwym formantem, np.: *babciowy* 'babciny'
- zawierający niewłaściwą postać tematu słowotwórczego, np.: *eurosejm* 'europarlament'.

Rażące błędy słowotwórcze są rzadkie w pracach uczniów.

Przez **rażący błąd frazeologiczny** należy rozumieć takie odstępstwo od wzorcowej normy frazeologicznej współczesnej polszczyzny, które odznacza się co najmniej jedną z następujących cech:

- a) powoduje niezrozumiałość tekstu zawierającego dany frazeologizm,
- b) powoduje zrozumienie frazeologizmu niezgodne z jego znaczeniem,
- c) powoduje w danym kontekście udosłownienie znaczenia elementów tworzących frazeologizm.

Takie odstępstwa od normy frazeologicznej powstają wskutek:

- niezrozumienia znaczenia użytego związku frazeologicznego, np.: *rozpisują się oni do granic możliwości*
- modyfikacji jego formy (wymiany, rozszerzenia, skrócenia bądź kontaminacji składu leksykalnego), np.: [miłość] *odgórnie skazana na niepowodzenie*, [dramaty] *dokładnie wytykają nam palcem, utwory, których harmonia i ekspresyjność uczuć dotykają każdą duszę*
- umieszczenia związku w niewłaściwym kontekście, np.: *Wokulski był ofiarą losu, kiedy starał się zrobić coś użytecznego.*

Za **rażące błędy fleksyjne** należy uznać takie odstępstwa od wzorcowej normy fleksyjnej współczesnej polszczyzny, które dotyczą wyrazów powszechnie znanych, często używanych i odnoszących się do codziennych realiów, utrudniają właściwą interpretację tekstu lub budzą skojarzenia niezgodne z intencją nadawcy.

Do rażących odstępstw od normy językowej należy więc zaliczyć następujące typy błędów fleksyjnych:

1. W ZAKRESIE FLEKSJI RZECZOWNIKÓW POSPOLITYCH

- Przypisanie rzeczownikowi niewłaściwego rodzaju gramatycznego, np. **ta komponenta, *ten pomarańcz*.
- Wybór niewłaściwej postaci mianownika liczby pojedynczej, np. **boginia, *ideja, *gałęź*.
- Wybór niewłaściwej końcówki fleksyjnej, np. **kotowi, *w cudzysłowiu, *przyjacielami*.
- Wybór niewłaściwej postaci tematu fleksyjnego, np. **o kwiecie, *w gniaździe, *(tego) znamia*.

2. W ZAKRESIE FLEKSJI NAZW WŁASNYCH

- Błędna odmiana nazwiska lub nieodmianie nazwiska, któremu można przypisać wzorec odmiany, np.: **(utwory) Fredra, *z Bonapartym, *(obrazy) Picasso*.
- Błędna odmiana nazwy geograficznej lub nieodmianie nazwy, której można przypisać wzorec odmiany, np. **w Zakopanym, *z Kołobrzega, *w Niemcach, *z Liverpool*.

3. W ZAKRESIE FLEKSJI CZASOWNIKÓW

- Używanie niewłaściwej postaci bezokolicznika, np. **wziąść, *schuć, *pęc*.
- Odmiana czasowników zakończonych na *-ać* wg niewłaściwego wzorca, np. **depta, *gwizda, *trzymie*.
- Niepoprawna odmiana czasowników o zakończeniu *-ywać*, np. **porównywuje, *dorównywujący, *dokonywujący*.
- Używanie niepoprawnych form 1. os. lp czasu przeszłego rodz. męskiego, np. **zaczęłem, *wzięłem *przysłem*.
- Używanie niepoprawnych form czasu przeszłego rodz. żeńskiego, np. **dmuchła, *poślizła się, *trzasła*.
- Nieuwzględnianie wymian głoskowych w odmianie czasowników, np. **gnietą, *zawiezą*.
- Używanie w 3 os. lm form z głoską miękką w wypadku czasowników zachowujących w odmianie głoskę twardą (lub odwrotnie), np. **rwią, *tłuczą, *kłamą*.
- Używanie skróconych postaci czasowników *umieć* i *rozumieć* w 3 os. lm czasu teraźniejszego: **umią, *rozumią*.

4. W ZAKRESIE FLEKSJI POZOSTAŁYCH CZĘŚCI MOWY

- Błędy w odmianie przymiotników, takie jak **bardziej wyższy, *niebieściejszy*.
- Błędy w odmianie liczebników, takie jak **dwiestu, *czterdziestoro*.
- Błędy w odmianie zaimków, takie jak **te opowiadanie, *te słowo*.

Za **rażące błędy stylistyczne** należy uznać takie odstępstwa od wzorcowej normy językowej współczesnej polszczyzny, które powodują powstanie fragmentu niespójnego stylistycznie (zawierającego elementy różnych stylów językowych), utrudniają zrozumienie tekstu lub powodują nieuzasadnione powtórzenia.

1. BŁĘDY POWODUJĄCE NIESPÓJNOŚĆ STYLISTYCZNĄ, POLEGAJĄCE NA NIEUZASADNIONYM ŁĄCZENIU ELEMENTÓW RÓŻNYCH STYLÓW JĘZYKOWYCH

- mieszanie elementów stylu wysokiego i stylu kolokwialnego, np.:

Mój kolega napisał niedawno na język polski bardzo dobrą, a przynajmniej taką w moim odczuciu, pracę. Pani profesor kazala nam napisać tekst stylizowany na język biblijny. Jak można się domyślić – nastąpił wysyp przypowieści; przypowieść Roberta (bo tak ów kolega się zwię) traktowała o młodych mieszkańcach warszawskiej Pragi dokonujących konfiskaty mienia przypadkowego turysty. (...) Dwie godziny ciężkiej pracy poskutkowały soczystą, jędrną szóstką w dzienniku (słusznie, należało mi się).

- wplatanie do zdania pojedynczych wyrazów potocznych, kontrastujących stylistycznie z językiem wypracowania, np.:

[Tomasz Judym] Chce nieść naukę i pomoc biednym. Nie odnajduje się w Paryżu ani Warszawie, w końcu ląduje na południu Polski jako lekarz robotników. Celem utworu jest ostrzeżenie młodych, by nie dali się otumanić przez współczesny świat (...).

- wplatanie do tekstu sformułowań typowych dla różnych stylów funkcjonalnych (np. urzędowego czy naukowego), np.:

Jagna miała swój „przepis na życie”, co było powodem nienawiści mieszkańców wsi do jej osoby. Ciężko jej było przetrawić w tym miejscu zamieszkania.

- używanie określeń *pan, pani, mężczyzna, kobieta* itp. w odniesieniu do cytowanych autorów, np.:

Uświadomił mi to przytoczony fragment autorstwa pana Pelca.

2. BŁĘDY UTRUDNIAJĄCE LUB UNIEMOŻLIWIAJĄCE ZROZUMIENIE FRAGMENTU TEKSTU ZGODNE Z INTENCJĄ NADAWCY

- posługiwanie się zbyt zawiłym, niejasnym językiem, np.:

„Życiorys” pozostaje nim więc tylko z nazwy, gdyż życie człowieka, bogate w psychologiczne wrażenia i wspomnienia, na rzecz konkretnej biurokracji musi być ich pozbawione, a znaczenie mogą mieć tylko „suche” informacje.

Jednocześnie nie da się tak zrobić, a przynajmniej nie powinno się tak robić, by będąc dziś traktować tylko o wczoraj, ponieważ wczoraj nie służy do tego.

- nadużywanie zaimków (zwłaszcza wskazujących lub nieokreślonych), np.:

Tak jak pisał Pelc, Szekspir wziął trochę tego co już było, dodał coś od siebie i powstało coś nowego, doskonałego.

- stosowanie skrótów myślowych, np.:

[Wokulski] zamiast pochodzenia sam musiał na wszystko ciężko pracować, los nie był dla niego łaskawy.

W mieście panuje tylko smutek i radość zaczerpnięte z dzieł Chopina.

- sformułowania powodujące niezamierzony efekt humorystyczny, np.:
Nie ma też miejsca na obcowanie z naturą – symbolizujące ją „psy, koty i ptaki” tracą swój sens.
Przyroda (...) sama jest wdzięczna mieszkańcom za dobre relacje, przesyłając im pozdrowienia z innych części świata.

3. BŁĘDY POLEGAJĄCE NA STOSOWANIU NIEUZASADNIONYCH POWTÓRZEŃ, NP.:

Sugerując, iż „ważniejsze, kto cię zna, niż kogo znasz” [Wisława Szymborska] zaznacza, iż wszystko poddane jest bezpośredniej promocji własnej osoby, powodując, iż ztraca się wartość ludzkiej egzystencji.

Myślę, że jest to właściwe, ponieważ nieuzasadnione jest odrzucać przeszłość.

Świat jest zadziwiający, zachwyca swym pięknem. (...) Dziś mimo, że od pojawienia się pierwszych ludzi na ziemi minęło wiele czasu, świat nas zdumiewa i zachwyca. Noblistka Szymborska również uległa zachwytowi nad światem.

Uwaga! Nie każde powtórzenie jest błędem stylistycznym. Na negatywną ocenę zasługują jedynie powtórzenia niecelowe, wynikające z nieporadności językowej autora. Niekiedy jednak nie da się uniknąć użycia tego samego sformułowania, a próba zastąpienia go innym określeniem wprowadza dysharmonię stylistyczną.

Rażące błędy składniowe polegają na takim ukształtowaniu struktury wypowiedzi, w którym naruszano podstawowe zasady budowy zdania w języku polskim, a zrozumienie treści jest utrudnione, opaczne lub niemożliwe.

1. W ZAKRESIE NARUSZENIA ZWIĄZKU ZGODY (pomiędzy podmiotem wyrażonym pojedynczym rzeczownikiem w liczbie pojedynczej a orzeczeniem lub między przydawką a rzeczownikiem), np. *Młodzież, która zebrała się na placu, a potem ruszyła Krakowskim Przedmieściem w stronę pomnika Kopernika, skandowali hasła; Podmiot liryczny utworu urzekła harmonia między dniem a nocą panujące w mieście.*
2. W ZAKRESIE NARUSZENIA ZWIĄZKU RZĄDU (nieznajomość wymagań składniowych czasownika i innych wyrazów w zdaniu lub nieuwzględnienie zmiany wymagań składniowych czasowników po ich zanegowaniu, por. *odgrywa rolę – nie odgrywa roli*), np. *poczucie wyobcowania wobec miejsc znanych; poświęcił się na walkę z otoczeniem.*
3. NIEWŁAŚCIWE ZASTOSOWANIE IMIESŁOWOWEGO RÓWNOWAŻNIKA ZDANIA POLEGAJĄCE NA BRAKU TOŻSAMOŚCI PODMIOTÓW, np. *Wracając do pierwszej strofy podmiot liryczny posuwa się do krytyki tych młodych ludzi.*
4. NIEWŁAŚCIWE FORMY LICZEBNIKA LUB POŁĄCZEŃ LICZEBNIKOWO-RZECZOWNIKOWYCH, np. *3 żołnierze zginęło w walkach.*
5. POTOKI SKŁADNIOWE, np. *W „Lalce” postać Wokulskiego względem jego zapatrywań na miłość była przerysowana, to znaczy że zakochując się od pierwszego wejrzenia porzucił inne swoje działalności, wyjeżdża aby się wzbogacić, następnie wraca i rusza w konkury do Izabeli, lecz nawet posiadają bardzo duży majątek (który przy każdej okazji pokazywał) nadal pozostawał tym samym Wokulskim sprzed wyjazdu, nieumiejącym zapanować nad swym porywczym charakterem, również w „Lalce” pojawia się motyw gdy S. Wokulski wyjeżdża do Niemiec aby pomyśleć u swego przyjaciela.*

Materiał opracowano w ramach projektu *Pilotaż nowych egzaminów maturalnych*,
Działanie 3.2. Rozwój systemu egzaminów zewnętrznych,
Priorytet III Wysoka jakość systemu oświaty,
Program Operacyjny Kapitał Ludzki.